

Nors Skovhus og Dorthea Gasbergs barndoms minder

Poul Kjeldgaard

I 1950'erne nedskrev Dorthea Gasberg sine barndoms erindringer. Poul Kjeldgaard har udvalgt den del, der vedrører tiden i Nors Skovhus, og han indleder også hendes beretning.

Langt ude i skoven lå et lille hus. Nej, sådan var det ikke helt. Langt ude var det, og et lille hus var det også, men der var ikke noget, man med rette kunne kalde en skov. Ganske vist havde man plantet i tusindvis af små træer; men det havde været umuligt at få dem til at gro ordentligt derude i klitterne.

I begyndelsen af forrige århundrede blev der med sandflugtskommissær Lauritz Thagaard som leder gjort en stor indsats for at få dæmpet sandflugten, som havde været en stor plage i Thy og Vester Hanherred. Det lykkedes, og det næste mål var nu at få anlagt plantager på de tidligere af sandflugt plagede arealer i myndighedernes sprog hed det dengang ikke anlæg af plantager, men "opelskning af skov", og et af de steder hvor man gik i gang med at opelske en skov, var i Nors sogns klit.

I 1821 blev ansat en opsynsmand (skovløber), og han fik lov til for egen regning at opføre et beboelseshus ved skovanlægget. Huset blev bygget ca. 800 meter fra havet og tæt på sognegrænsen mellem Nors sogn og Vester Vandet sogn.

Det var imidlertid svært at få træer til at gro i det hårde klima, og efter en snes år måtte man konstatere, at det, der skulle have været en ung skov, ikke var blevet højere end lyngplanter. Skovanlægget i Nors sogns klit blev opgivet, og skovløber Jens Nielsen blev opsagt fra den 1. maj 1843.

Samtidig med opsigelsen havde Jens Nielsen fået besked på at nedrive skovhuset. Ejeren af Søgård, hvorunder det pågældende klitareal hørte, havde imidlertid ikke noget imod, at huset blev stående, og Jens Nielsen opnåede også amtsrådets tilladelse til at bevare huset.

Det ensomt beliggende hus ved skoven, der aldrig blev til andet end nogle lavtkrybende og vindblæste bevoksninger af rødgran og birk, blev bevaret i mange år; og man blev ved med at kalde det "skovhuset". Huset havde imidlertid en meget ensom beliggenhed, og til sidst blev det i begyndelsen af dette århundrede nedrevet.

Fra 1883 og til 1897 boede i skovhuset husmand og fisker Christen Philipsen Jensen med kone og en stor børneflokk. I 1885 fødtes datteren Dorthea, der senere blev gift Gasberg, og hun nedskrev som 68-årig sine barndoms erindringer. Hun skriver medrivende om et rigt og kærligt familieliv på trods af fattige og barske livsvilkår; og efterfølgende er gengivet den del af erindringerne, som omfatter tiden i Nors Skovhus.

Dorthea fortæller

Mine forældre - altså Chresten Philipsen og Dorthea Philipsen, født Sunesen, boede i Nors Skovhus, der lå midt imellem Hansted og Klitmøller. Der var en halv mils vej at

gå til Klitmøller og lidt længere til Hansted, så der kunne godt gå lang tid imellem, at vi så fremmede mennesker - især om vinteren. Huset var for så vidt nyt. Jeg kan lige huske, at det gamle skovhus blev raget ned og det nye bygget op.

Nors Skovhus tegnet af Dorthea Gasberg som forside til "Barndoms minder". Lånt af hendes barnebarn, Birthe Larsen, Hornbæk.

Hvor mange tdr. land, der hørte med, ved jeg ikke rigtigt, men et stort areal var det, mest hede og agerjord. Det var mest sand, og afgrøden var derfor meget ringe.

Kartofler avlede vi bedst, selv om de var små - og lidt rug, men som føde forsvog det alligevel ikke. Vi havde to køer og op til 30-40 får. Det var vist den bedste indtægt, når der var held ved uld og lammene. Vi havde også nogle høns.

Huset var ikke stort og ikke vort, men hørte til Søgård i Nors. Det var lejet - far skulle som leje for huset grave 24 læs fladtørsv og slå 12 læs lyng om året.

Om vinteren fiskede far fra Klitmøller - de var 12 mand, som havde slået sig sammen. Tidlig efterår begyndte de, og dengang havde de kun små robåde, som de drev frem ved hjælp af årer, og kl. 1 om natten skulle de være parat til at gå ud. Jeg kan endnu se far, når han havde rygkurven på og tejen, hvori der var mad, og tre truge kroge snurret fast oven på. Så tog han afsked med mor, og vi, der var vågne, og så sagde han: Ja, så går jeg i Guds navn. Det kunne tage ham en time at gå det stykke vej. Mor græd gerne, når han var taget af sted, og så bøjede hun sine knæ og bad Gud bevare far og dem alle på havet.

Ved hjemkomsten havde han gerne fisk med, som mor lavede i stand til aftensmad, og vi børn kom til at klare kroge op og vaskede dem, så de var klar til at bedes igen, og så far kunne få det samme antal truge med igen. Der var 700 kroge på hvert trug ialt, hveranden med lever og sildeteringer. Mens dette foregik, skulle far sove og så afsted igen klokken 12 midnat.

Når der ikke var havvej, gik far på jagt. Det var mest ræve, han skød. Vi børn var ikke særlig glade ved den væmmelige lugt, når han kom med et par stykker.

Skindene skulle af, og så skulle de spilkes ud og tørres - dette foregik jo sommetider ved kakkelovnen.

Når det var frostvejr med tilstrækkelig tyk is, stangede far ål på Blegsø og Nors sø. Sikke dejlige fede ål, han tit kom hjem med. Dog var de ikke lige tykke. De bedste skulle jo sælges til gårdmændene i Nors og Hinding, en halv mils vej for far at gå, inden han nåede den første gård. Jeg kan se ham endnu, når han kom hjem med et stort knippe ål. Det kunne godt være, at vejret var så slemt, at der var istapper i hans lange skæg og vanterne stivfrosne, men ansigtet havde et tilfreds smil, vel mest over den gode fangst. Vi hørte aldrig, at han beklagede sig. Når han var blevet tøet op og havde fået en bid brød og en kop varm kaffe, var han godt tilpas.

Vi børn glædede os altid til aften, når far holdt mørkningstime med os, og mor gik i køkkenet og lavede aftensmaden - det var nok mest for at spare belysningen, men vi tænkte mest på hyggen dengang. Vi sad på fars knæ - vi kunne være fire der, når vi fik os godt sat sammen, og far holdt om os med sine stærke arme. Og så sang han salmer og sange, og engang imellem fortalte han også en oplevelse fra sin egen barndom. Der er især en sang, vi børn aldrig glemmer; vi kaldte den fars og mors aftensang, og den lyder således:

*En dag nu atter er forbi, og lykkelig til ende
ned takkesang jeg stemmer i, med den vil jeg mig vende
til Gud i himmelen, han er min bedste ven:
han fører mig ved almagtshånd, ledsaget af sin helligånd.*

*Han har i dag forsørget mig med føde og med klæder.
I morgen han ej glemmer mig, o, hvilken trøst og glæde.
Jeg selv ej sørge må, kun bed - arbejd' og tro.
Kun det forlanger han af mig - o, hvor jeg dog er lykkelig.*

*Derfor kaster jeg al min sorg, som er til ingen nytte
på Gud - han er min faste borg, han skal mig vel beskytte.
Enhver, som på ham tror, til skamme aldrig står;
om tro jeg daglig beder Dig, i tro jeg daglig øver mig.*

*Forlad - forlad min synd så stor; jeg har i dag bedrevet
i tanker; ord og gerninger, Du har det jo opskrevet.
O! Fader mild og god, slet ud for Jesu blod
min store synd, thi han er min, han har mig frelst og kaldet sin.*

*Vi alle nu til senge går i Jesu navn at hvile,
så lad os sove trygt i ro for alle Satans pile.
Skal vi stå op igen, vi atter haster hen
til Dig påny med tak og bøn, thi Du os frelste ved Guds søn.*

*Men hvis det er dit øjemed i nat min sjæl at kræve,
så lad mig findes vel bered' at møde dig med ære.
Tak da for sidste gang, vi sjunge aftensang
- men hisset i din højtidssal, vi uden ende synge skal.*

Aftensmaden bestod gerne af kogt, saltet fisk og kartofler med salt som sauce eller "dippelse", som vi kaldte den, og stegt flæsk, som for os var en herreret; og vi fik besked på at spise tre kartofler først, før der vankede et stykke flæsk til hver. Det var lille og tyndt, men jeg syntes aldrig, at nogen kunne stege flæsk som mor.

Slagtere kendtes ikke, og det var ikke hvert år, der blev råd til at slagte en gris; men om efteråret, når fårene blev indbundet, var der gerne et par stykker, som var så gamle, at de ikke kunne tygge foderet. Så blev de slagtet og nedsaltet. Jeg kan endnu se min mor, når kødet var

nedsaltet, at hun knælede ned ved karret og takkede Gud, at hun nu havde så meget kød at gå til vinteren med, samt nedbad hans velsignelse.

Arbejde

Vi fik tidligt lært at bestille noget. Far sagde altid, at det var den eneste arv, han kunne give os. Men det tror jeg, vi alle er ham taknemmelige for. Vor mor lod os heller ikke gå med et par tomme hænder. Hun selv kartede, spandt og vævede og syede selv vort tøj. Det var sjældent, der blev råd til at købe et stykke tøj til en pæn kjole, og så var vi 2-3 stykker om at bruge den. Til eksamen skulle den ene hjem og skifte, før den anden kunne komme af sted, når vi ikke gik i samme klasse - og med sko ligeså.

Dorthea Gasberg var 68 år, da hun skrev sine barndomserindringer. Her fotograferet som 70-årig i 1955.

Om aftenen målte mor garn op til os, der var så store, at vi kunne strikke - jeg husker ikke hvor mange favne til hver, men vi fik besked på at få det strikket og så i seng. Vi var ikke ret gamle, før vi fik lært at strikke vore egne strømper - det gjaldt også drengene. Der var ingen af os, der gik i skole, før vi kunne strikke strømper. Dengang syntes vi vist ikke altid, det var lige rart, men når jeg nu tænker tilbage, var der en egen hygge, når mors rokkehjul snurrede, og far snoede simer

for gårdmændene i Hinding, en to-tre stykker strikkede, og de mindre søskende sov. Det billede har tit siden hjulpet mig over meget, siden jeg selv fik hjem, og mange børn skulle have mad og klæder. Så er det en god ballast at have med hjemmefra, at det nytter at udnytte tiden og skønne på, hvilken stor gave Gud har givet os, at vi kunne arbejde.

Om sommeren gravede far en masse tørv, fladtørv og soj - også en slags tørv, blot med en anden facon og bedre til at brænde. Ligeledes slog far en masse læs lyng, og mor hjalp så meget, hun kunne. Og når vi børn kom fra skole og havde fået et stykke mad og skiftet tøj, måtte vi i heden for at rejse tørv og sætte dem i skruer.

Vi blev ved så længe, vi kunne se. Der var dengang ikke noget, der hed 8 timers arbejdsdag. Om vi var trætte, husker jeg ikke. Vi kappedes om, hvem der først blev færdig. Når jeg tænker tilbage derpå, synes jeg at høre hjejls klagesang, viben, der slog "bovt", og rylens fløjt omkring i de dejlige sommeraftener. Og så gik det hjemad til vores "nætter" (aftensmad), der bestod af rugbrødsterninger og nymalket mælk.

Der skulle jo også bjerges vinterfoder til køerne og fårene. Sådanne dage blev køerne spændt for vognen, og vi kom allesammen med. Det var en hel udflugt. Mor havde pakket brød og smør, som vi skulle have med, samt en stor pandekage i en kasse og en ske og tallerken til hver - og så kørte vi af sted.

Ved bestemmelsesstedet blev køerne spændt fra. Vi store børn skulle så passe køerne og de små børn og plukke blåbær og sortebær, som vi skulle have til middag. Da blev køerne malket, og så kan det nok være, vi nød en god middagsmad - et stykke pandekage til en rundtenom

rugmad - jeg kan huske mor gav far først, og det var lidt større end vores. Men hvor det smagte dejligt, og så fik vi nymalket mælk til bærrerne, vi havde plukket, og rugbrød til. Vi fik ingen sukker til, men det savnede vi heller ikke. Mor fik kun et halvt pund puddersukker om ugen, så den slags var vi ikke forvante med. Når vi så var færdige med måltidet, foldede vi vore hænder, og far takkede Gud for maden. Så måtte far jo igen til at slå gråris og græs til mor, som rev det sammen til tørring. Hun bar det i dynger og spredte det ud, så det kunne tørres.

Sådan gik der for os børn mange skønne dage, til de mente, at der var foder nok vinteren over. Når det så skulle køres hjem, var det oftest mor og os børn, som skulle have køerne spændt for vognen og køre det hjem. Der var mange læs. Vognen var jo ikke ret stor, og køerne var heller ikke altid lige nemme at køre med - især ikke i bissevejr. Jeg kan huske engang, mor og jeg var kørende efter et læs, og køerne blev bissegale, så de nær havde taget magten fra mor. Vi måtte så spænde fra og tage seletøjet af de tossede køer, og så lod vi dem løbe med halerne i vejret. Og først da det blev aften og køligere i vejret, fik vi dem fanget og spændt for igen. Det blev kun til ét læs den eftermiddag.

Far var jo på arbejde det meste af tiden om sommeren og sommetider noget af vinteren med (når det da ikke var havvejr). Det var en lille dagløn - 50 øre pr. dag om vinteren og lidt mere om sommeren - 10-12 timers arbejdsdag, frem og tilbage på apostlenes heste. Det var sjældent, der blev en to-øre tilovers til et kræmmerhus bolcher, og når en af os havde fødselsdag, blev der købt en halv-skillings kringle til hver. Så kan det nok være, der var fest!

Jul

Nu vil jeg skrive lidt om forberedelser til jul.

Længe før jul begyndte mor med at gemme cikoriepapir (det var rødt papir) og al slags kulørt - også glanspapir, tændstikæsker og grankogler. Der var jo et lille stykke skov, som hørte til huset - deraf måske navnet "skovhuset" - så et juletræ kunne vi altid få. Og så blev der gerne købt et par ark glanspapir, og så en dejlig aften inden jul fik vi store børn lov at hjælpe mor med at lave poser og hjerter - tændstikæskerne blev pyntet med forskellige slags papir, der blev klippet i frynser, og cikoriepapiret blev brugt til hanke. Mor støbte selv lys. Flagene lavede vi også selv. Grankoglerne blev bronzerede - så kan det nok være, vi havde et fint juletræ. Ingen af os kunne tænke os andres finere.

Nors Skovhus lå ude i det klitområde mellem Klitmøller og Hanstholm, der i dag ejes af staten og er udlagt til vildtreservat. På fotografiet af det sted, hvor huset lå, ses nogle lave og vindblæste bevoksninger af rødgran og birk, der er rester af den plantage, som man forsøgte at anlægge for mere end halvandet hundrede år siden.

Så var der julebaging. En 14 dages tid før jul fyldte far en halv tønde rug i en sæk, og så bar han det på ryggen til Klitmøller. Der var en møller, som malede det til groft rugmel. Når han så fik det hjem igen (og det foregik på samme måde), måtte mor selv sigte det fine mel fra det grove. Det foregik på denne måde: Det kom i en "temse", der lignede en hårsi, men mange gange større. Og så blev det rystet så længe, der var melstøv, og det grove kom så i en pose for sig selv. Det blev brugt til groft rugbrød, og sådan blev hun ved, til hun havde det ønskede kvantum sigtemel. Der blev så købt nogle pund formel til en julekage og nogle boller. Dengang lavede møllerne ikke sigtemel.

Udsnit af Generalstabens målebordsblad 1:20.000 efter opmåling i 1883. Beliggenheden af Skovhuset er angivet på kortet.

Den dag, der så skulle bages, var far og mor tidligt oppe. Først skulle det grove rugbrød bages, dernæst sigtebrødet og bollerne. Til slut en stor julekage. Når jeg tænker tilbage derpå, kan jeg næsten mærke duften af al den dejlige nybagte brød. Mor lavede gerne af dejen en rund kage, som vi kaldte en "rulli". Den måtte vi smage med det samme, men resten skulle jo gemmes til jul. Der var ikke noget med småkager og knas. Jeg tror, mor bagte nogle få nødder til at komme i poserne på juletræet sammen med lidt bolcher og et par rosiner.

Juleaften fik vi krystet hvidkål med flæsk og medisterpølse til. Og så skulle juletræet tændes. Så fortalte far os, hvorfor vi holdt jul, og hvad julen var symbol på, og så takkede han Gud, som havde sendt sin søn herved, at vi kunne blive frelste. Og så gik vi omkring vores juletræ og sang salmer, så længe lysene brændte. Vi syntes ikke, vi skulle holde op før. Julegaver kendtes og savnedes ikke; men det var for os alle den største højtidsaften, vi kendte. Den aften har jeg altid længtes tilbage til. Det var, som Gud var os nær med sin egen fred.

I vort eget hjem har jeg aldrig kunnet få den samme julestemning ind, og tit har jeg tænkt, om vore børn denne aften mærkede noget til den samme julefred, som da vi var børn.

Jeg var kun seks år, da mine forældre blev troende mennesker. Før den tid holdt far ikke hviledag. Der var altid noget, der skulle ordnes om søndagen. Så den ene dag var som den anden. Det, kan jeg huske, var vor mor meget imod. Hun sagde sommetider til far, at så megen tillid havde hun til Gud, at han kunne velsigne de seks dages arbejde, så de måtte være fri den syvende dag. Det ville han ikke høre tale om. Det med Gud beskæftigede han sig ikke med dengang, så jeg kan godt forstå, mor blev forundret, da far en dag meddelte, at han ville til Thisted for at høre pastor Vilhelm Beck prædike, og det varede

heller ikke så længe efter, at far blev en troende og bedende mand. Derimod havde mor svære kampe, før hun fandt hvile i Gud.

Dengang var der længe imellem, en missionær talte, og der var få troende mennesker. Der var kun en ældre pige i Klitmøller, der gik efter at høre Guds ord, og hun måtte ligesom mine forældre gå den lange vej til Nors. Der var nogle få troende mennesker, der holdt møde rundt om i hjemmene, indtil de fik bygget missionshuset i Nors. Far og mor skiftedes til at trave den lange vej for at samles med troende mennesker og dele Guds ord sammen, og vi børn fik lov at følge med - det skiftedes vi til.

Der blev også holdt børnemøde hveranden søndag. Det var maler Bach fra Thisted, der holdt møderne, og jeg kan huske endnu, når han talte med os om Jesus, at tårerne trillede ham ned ad kinderne. Så levende malede han det for os, at vi ikke glemte det. Jeg tror, det var tåreme, sammen med det, han fortalte, som gjorde så dybt et indtryk på os.

Omsider blev der nogle få mennesker flere i Klitmøller, som gerne ville høre Guds ord, og de fik en missionær til at holde møde i skolen.

En aften i januar fulgte jeg med mor til møde, og så skulle far passe de små. Den mindste var kun to måneder gammel. Der var jo længe imellem, mor kunne komme til møderne. Vejret var denne aften koldt, men tøvejr. Da vi så skulle hjem, var det blevet storm med sne og slud af nordøst. Da vi kom til det sidste hus, inden vi skulle over

klitten, var der kun en smal sti at følge og mange forhindringer med store vanddannelser og Nors å og flere render med vand. Da stod mor stille - grædende siger hun: Nej! Vi finder aldrig til skovhuset i aften. Hvad skulle vi gøre? Hjem skulle vi - den lille fik kun bryst.

Pludselig var det, som om en mand tog mig i hånden. Da sagde jeg til mor: Lad os nu gå, for nu har Jesus mig i hånden, så skal vi nok komme hjem. Jeg var otte år dengang. Først stod mor lidt tvivlrådig, så siger hun: Lad os da gå i Guds navn! Det var en tildragelse, mor aldrig glemte. Det var, som Gud ville sige til hende: Hvor er din tro, når det gælder? - Jeg kan huske, far tog imod os ved fordøren. Han havde glædestårer i øjnene, da han så os, og han takkede Gud, at han havde ført os vel hjem. Det var ikke længe før mor døde, at hun spurgte mig, om jeg kunne huske denne oplevelse. Det kunne jeg, om også 60 år var gået siden.

NOTE:

Omtrent samtidig med at der blev ansat en skovløber ved plantagen i Nors sogns klit, blev der ansat en skovløber tre andre steder i Thisted Amts klitter, men også disse steder mislykkedes det at få træerne til at gro. Se Poul Kjeldgaard: Lauritz Thagaard - en embedsmand ved enevældens lokaladministration i Thisted (Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland, 1994).

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1996, 69-76).